

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

Cavad Məhəmmədəli oğlu Axundzadə 1892-ci il may ayının 5-də Yelizavetpol (Gəncə) quberniyasının Şəmkir dairəsi, Aşağı Seyfəli kəndi Mehriil tirəsində ruhani ailəsində anadan olmuşdur. Şairin atası Şəmkir mahalında öz savadı ilə seçilən Axund Məhəmmədəlinin özü də ruhani ailəsində boya-başa çatmışdı. Əhməd Cavadın ata babası Güney Azərbaycandan olub, Ərəbistanda oxuyub qayıtmış müctəhid (ruhani) idi.

Şairin atası Məmmədəli Axundzadə Gəncədə cəvşuna düşür. O, bu cəvşunda möhkəm

lərlə bitirmişdi. Üç fəndən "Həndəsə", "Cəbr" və "Riyaziyyat" dan dörd tam yarım almışdır.

Şair 1913-cü ildə Gəncədə Qafqaz Şeyxülislamı Məhəmməd Pişnamazadəyə imtahan verərək "şərəfli türk və fars dilləri müəllimi" adını alır. Gəncədə ilk rəsmi müəllim kimi 1 nömrəli Qız məktəbində pedaqoji fəaliyyətə başlayır.

Balkan Savaşında

Osmanlı İmperatorluğuna qarşı 1912-ci ildə Balkan yarımadası ətrafında müharibə başlandı. Əsasən Azərbaycan Türklərindən ibarət xüsusi bir Qafqaz könüllü dəstəsi cəbhəyə gəlib, Osmanlı imperatorluğu tərəfindən əməliyyatlara qoşularaq Bolqarlara qarşı hərbi əməliyyatlarda iştirak edib. Həmin könüllü dəstənin tərkibində Əhməd Cavad da İ. Axundzadə, İsa Əlizadə,

dövr haqqında aydın təsəvvür yaranır. Şairin yaradıcılığının ilk illərində azyaşlı və məktəbli uşaqlar üçün gözəl əsərlər yazmışdır. "Balalarım" adlı şeiri də məhz uşaqlara xitabən yazılmışdır və "Qoşma" adlı şeirlər kitabında nəşr olunmuşdur. Bu kitabda şairin əsasən 1912-1916-cı illərdə qoşduğu qoşmalar toplanmışdır.

Birinci Dünya müharibəsi dövründə əmək fəaliyyəti və yaradıcılığı

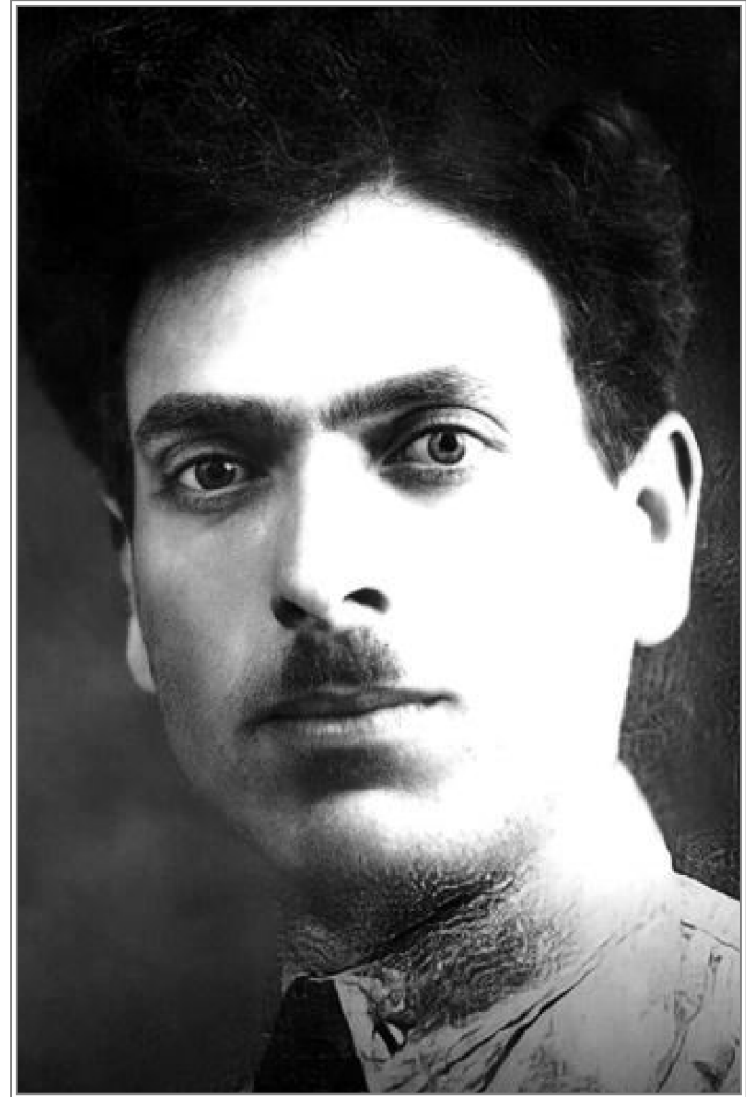
Ədəbiyyata romantik şair kimi gələn Əhməd Cavad Birinci Dünya Müharibəsində iştirakı ilə bağlı olaraq onda realizmə, realist təsvirlərə meyl güclənmişdir. Nəhayətdə bu realizm onun yaradıcılığında aparıcı mövqeyə çevrilmiş, sonrakı illərdə əsasən öz əsərlərini realist üslubda qələmə almışdır. Hələ 1913-cü ildə yazdığı əsərlərində dönə-dönə "millətlərin ayrılıb müstəqil dövlət təşkil etmək hüququna malik

Bakı mətbuatında çap etdirmişdir. Şair Bakıda nəşr olunan bir çox qəzetlərin xüsusi müxbiri vəzifəsini daşıyırdı. Əhməd Cavadın çıxış və məqalələri əsasən, "İqbal", "Yeni İqbal", "Şələlə", "Açıq söz", "Maarif və mədəniyyət", "Ari", "Maarif işçisi" kimi mətbuat orqanları ilə bağlı olub.

Əhməd Cavad 1914-1917-ci illərdə Acaristanı kənd-kənd do-

dərs demiş, təzə təşki olunmuş məktəblərdə "Nümunəvi dərs" vermiş, müəllimləri yeni-yeni metodik göstərişlərlə zənginləşdirmişdi.

"Çırpınırdı Qara dəniz" Türk xalqına məhəbbət hissini tərənnüm edən bu şeirlərdən biri 1914-cü ilin noyabrında Gəncədə qələmə alınmışdı. Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz

Yorulmaz mücahid - İstiqlal şairi Əhməd Cavad

soyuqlayır və az sonra 1900-cü ildə rəhmətə gedir. Şairin anası Yaxşı xanım 1938-ci ildə dünyasını dəyişib.

Əhməd Cavad ilk təhsilini üç il kənddə molla yanında almış, ərəb və fars dillərini dərinləndirən öyrənmişdi. Bu, onun Şəmkirdə aldığı ilk və sonuncu təhsil idi. O, artıq yeddi yaşında olarkən Qurani-Kərimi oxuyur və bir çox surələri əzbərdən deyirdi. Lakin atasının vəfatından sonra anası Yaxşı xanım Cavadı da götürüb Gəncəyə, əvvəlki birinci ərindən olan uşaqlarının yanına gəlir. Şairin anası xalça sexində işə düzəlir, Zərrabi küçəsində, keçmişdə Əli Rzaevyin mülki kimi tanınan binada mənzil kirayələyir və oğlu Cavadla burada yaşayır.

Şəhər bazarında dəmirçi işləyən Cavadın ögey qardaşları Məsim və Qulu bu ailənin yaxın qohumu olan Hüseyn kişinin köməklili ilə Cavad 1906-cı ildə Şah Abbas məscidi nəzdində Yelizavetpol (Gəncə) Müsəlman-Ruhani Semnariyasına oxumağa qoyurlar. Seminariyada əla qiymətlərlə oxuduğuna görə "Xeyriyyə" cəmiyyəti tərəfindən ona hər ay yeddi dinar qızıl pul məbləğində təqaüd verilir. Orada ona Abdulla Sur, Hüseyn Cavid, İdris Axundzadə kimi tanınmış ziyalılar dərs deyirdilər. Türkiyədən Azərbaycana gəlmiş Savad Cavad adlı müəllim Cavadın inkişafında böyük rol oynamışdır. Şairin qayda-qanunlarını demək olar ki, ona Savad Cavad öyrətmişdir. Əhməd Cavad seminariyada altı il təhsil alır və 1912-ci ildə təhsilini başa vurur. Gəncə Müsəlman-Ruhani Semnariyasında 1906-1912-ci illərdə təhsil almışdı. Əhməd Cavadla təqdim olunmuş şəhadətnamədə göstərilir ki, Cavad Axundzadə seminariyanı 10 fəndən "İlahiyyat", "Quranın oxunması", "Rus dili", "Tatar dili" (Azərbaycan Türkçəsi), "Ərəb dili", "Fars dili", "Tarix", "Coğrafiya", "Təbiət" və "Giyəyə" fənlərindən əla qiymət-

Əli Əsədulla ilə birlikdə iştirak edib. Həmin vaxt Cavadın 20 yaşı vardı.

İbrahim bəy Cahangirzadə 1913-cü ilin martında İttihadçıların dəvətilə öz könüllüləri ilə birlikdə İstanbula getmişdir. Orada üç ay yarım təlim keçən "Qafqaz könüllü taburu" onun komandanlığı altında Ədirnəni bolqarlardan azad etmişdir.

Əhməd Cavad 1912-1913-cü illərdə Balkan müharibəsində iştirak edib.

olduqlarını" qeyd edirdi. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə də məruzə və çıxışlarında dəfələrlə bu fikirlərə istinad edərək xatırladı ki, bolşeviklərin dünyaya vəd etdikləri "millətlərin öz müqəddəratını təyin etmək" hüququ Azərbaycana da eyni dərəcədə aiddir. Azad Azərbaycan hökumətinin elan olunması əzilen bir xalqın tarixi haqqının gecikmiş də olsa təsdiqi idi. Əhməd Cavadın öz poetik amalını belə müəyyənləşdirməsi onun məhz istiq-

Birinci Dünya müharibəsində admiral Rauf Orbay öz ixtiyarındakı "Həmdiyyə" zirehli gəmisi ilə gecə Odessa limanına girir və rusların dəniz qoşunlarının Osmanlı donanmasını vurmağa hazırladıqları "Kazbek" və "Kaqu" adlı hərbi gəmilərini qeyri-bərabər döyüşdə məhv edib suda batırır, Odessa limanını bombardman edir. Əhməd Cavad da 1912 və 1914-cü ildə baş vermiş bu hadisədən ilhamlanaraq 1914-cü ildə həmin şeri yazmışdır. Şeir Rusiya imperiyasının "Kazbek" və "Kaqu" hərbi zirehli gəmisinə meydan oxuyan məşhur "Həmdiyyə" hərbi gəmisinin və onun hərbi heyətinin qəhrəmanlığı münasibəti ilə qələmə alınmışdır. Gəminin kapitanı Atatürk ilə yaxın olmuş, Başbakanlık (12 iyul 1922- 4 avqust 1923) və Xəlifə Vəkili (21 noyabr 1921-14 yanvar 1922) vəzifələrində çalışmış admiral Rauf Orbay bu hünərinə görə "Həmdiyyə" qəhrəmanı kimi şöhrətlənmişdir

İlk şeirlər kitabı

Əhməd Cavadın "Qoşma" adlı ilk şeirlər kitabı 1916-cı ildə Bakıda "Açıq söz" mətbəəsində nəşr olunmuşdur. Kitabın çapı zamanı şair Batumda idi. Burada toplanan şeirlər müəllifin ayrı-ayrı qəzet və jurnallarda dərc edilmiş əsərləridir. Şeirlər əvvəlcədən o qədər hüsn-rəğbət qazanmışdır ki, onlar bir toplu şəkildə doktor Xosrovbəy Sultanovun şəxsində "Cəmiyyəti-Xeyriyyə" nəşr edilmişdir. Əhməd Cavad bu hadisədən bir il sonra xəbər tutmuş, Bakıya göndərdiyi "Təşəkkür" adlı məktubu Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin redaktə etdiyi "Açıq söz" qəzetinin 1917-ci il 24 may nömrəsində dərc edilmişdir.

Kitabda şairin yaradıcılığının təqribən on ilini əhatə edən

lalımızın şairi-əsrərlərə zülmə, siyasi asılılığa məruz qalan bir xalqın "haqq bağıran səsi" olduğunu bir daha təsdiq edir. O dövrdə ədəbiyyatımızın çox güclü bir qolu milli azadlıq və müstəqillik arzularını, türkləşmək, islamlaşmaq ideyalarını təbliğ edirdi. Azad vətən sevgisi poeziyanın da aparıcı mövzusunə çevrilmişdi.

Əhməd Cavad şeirində klassik poeziyamızdakı sevgili obrazı öz yerini "azad Vətən" obrazına vermişdi. Doğrudur, o, müxtəlif mövzularda şeirlər yazırdı və anadan təbii şair istedadı ilə doğulduğu üçün müraciət etdiyi mövzuların hamısında məhəbbətə, gözəlliyə, təbiətə şeirlər yazanda da orijinal görünü bilirdi.

Əhməd Cavad müharibə dövründə yazdığı məqalələrini

laşaraq müxbir kimi fəaliyyət göstərmiş, buradakı ictimai-siyasi durum haqqında "İqbal", "Yeni

İslam Ordusu Bakını azad etdikdən sonra musiqisini bəstələdiyi "Çırpınırdı Qara dəniz" şeiri Türkiyədə ən çox "Yol ver türkün bayrağına" adıyla məşhurdur. Bu şeirin yazılmasına səbəb 1912-ci ildə dəniz savaşında Osmanlı İmperatorluq donanmasının məşhur "Həmdiyyə" zirehli gəmisinin Yunanistanın "Averof" hərbi gəmisini dəniz duelinə məhv etməsidir. Birinci Dünya müharibəsində admiral Rauf Orbay öz ixtiyarındakı "Həmdiyyə" zirehli gəmisi ilə gecə Odessa limanına girir və rusların dəniz qoşunlarının Osmanlı donanmasını vurmağa hazırladıqları "Kazbek" və "Kaqu" adlı hərbi gəmilərini qeyri-bərabər döyüşdə məhv edib suda batırır, Odessa limanını bombardman edir. Əhməd Cavad da 1912 və 1914-cü ildə baş vermiş bu hadisədən ilhamlanaraq 1914-cü ildə həmin şeri yazmışdır. Şeir Rusiya imperiyasının "Kazbek" və "Kaqu" hərbi zirehli gəmisinə meydan oxuyan məşhur "Həmdiyyə" hərbi gəmisinin və onun hərbi heyətinin qəhrəmanlığı münasibəti ilə qələmə alınmışdır. Gəminin kapitanı Atatürk ilə yaxın olmuş, Başbakanlık (12 iyul 1922- 4 avqust 1923) və Xəlifə Vəkili (21 noyabr 1921-14 yanvar 1922) vəzifələrində çalışmış admiral Rauf Orbay bu hünərinə görə "Həmdiyyə" qəhrəmanı kimi şöhrətlənmişdir.

Çırpınırdı, Qara dəniz, Baxıb Türkün bayrağına! "Ah!" deyərdin, heç ölməzdin, Düşə bilsəm ayağına!

(ardı var)